

A SZERB NYELVŰ ÉS A MAGYAR JOGI TERMINOLÓGIA HELYZETE, AVAGY AZ ORSZÁG, AHOL ELŐLÁTJÁK A BÜDZSÉ-REBALANSZT¹

BERETKA KATINKA – LULIĆ EMIL

*Union Egyetem, Dr. Lazar Vrkatić Jogi és Üzleti Tanulmányok Kar – Magyar Nemzeti Tanács
E-mail: beretka.katinka@gmail.com; emil.lulic@outlook.com*

The Position of Serbian and Hungarian Legal Terminology, viz. a Country where the Budget Rebalance is Foreseen. The paper examines how the situation of the Serbian and Hungarian legal terminology has developed in recent years in Serbia, and the challenges faced by translators and lawyers, especially with regard to the authors' personal experience as Hungarian-speaking students in a Serbian law school, during and after their studies, but without participation in institutional training for translators. The goal of the paper is to present the current approaches to language as such, the legal terminology in both languages (Serbian and Hungarian) and the quality of translated legal texts in Hungarian, through practical examples, based on the predefined structure provided by the editors.

Keywords: Serbia, legal terminology, Hungarian language, translation, lawyers

1. Bevezető

Bizonyára ismerik a viccet, amikor két régen látott ismerős találkozik, és egymás hogylétéről érdeklődnek: „– Hogy megy sorod? – Jól. – Bővebben? – Nem jól.” Nos, valahogy így jellemezhetnénk a magyar jogi terminológia helyzetét is Szerbiában: nyelvjogi szempontból többnyire jó, nyelv- és oktatáspolitikai szempontból már kevésbé.

A Vajdaság Autonóm Tartományban található negyven helyi önkormányzatból² huszonnyolcnak a teljes területén, illetve további öt község egyes településein a magyar nyelv egyenrangú hivatalos használatban van a szerb nyelvvel.³ Ez a hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény értelmében – egyebek mellett – elsőfokú magyar nyelvű bírósági, valamint közigazgatási eljárásokat, magyar nyelvű közokiratokat, képviselőtes-

1 A vajdasági magyar médiumok pótköltségvetés helyett rendre a sokkal egzotikusabbnak hangzó *büdzsé-rebalansz* kifejezést használják, voltaképpen magyar helyesírás szerint tüntetik fel a szerb nyelvű *rebalans budžeta* kifejezést. Az *előlát* szó használata jogi szövegek környezetben szintén vajdasági magyar specifikum, tükörfordítása a szerb nyelvű *predviđa* kifejezésnek, amely jelen esetben nem a pótköltségvetés megjósására, előre látására, arról való előzetes intézkedésre, hanem sokkal inkább annak tervezésére vonatkozik.

2 A helyi önkormányzat szerbiai jelentéséért lásd a jelen tanulmány 5. fejezetét.

3 A Vajdaság Autonóm Tartomány területén hivatalos használatban lévő nyelvek és írásmódok táblázatos kimutatása, Službena upotreba jezika i pisama (vojvodina.gov.rs) (utolsó letöltés: 2021. 06. 24.).

tületi üléseket, többnyelvű feliratokat, űrlapokat, helyi közlönyöket jelent.⁴ Habár mindezek humánerőforrás-hátterét elsősorban a nemzetiségek részarányos foglalkoztatásán keresztül kellene biztosítani, a valóságban viszonylag ritka az a szerencsés csillagállás, hogy a magyar kérelem automatikusan az adott kérdéskörben illetékes magyar ügyintézőhöz kerüljön, vagy egy időben rendelkezésre álljon magyar bíró, magyar ügyész, magyar jegyzőkönyvvezető stb., aki egy általános szintű anyanyelvtudás mellett megfelelően ismeri anyanyelve jogi szaknyelvét is – a szerb nyelvű mellett. Az elmúlt évek statisztikai adatai is arról tanúskodnak, hogy a párhuzamosan magyar nyelven (is) folytatott eljárások helyett sokkal nagyobb szerep jut a bírósági fordítóknak, akiket általában egyéni megbízás alapján alkalmaznak egy-egy eljárásszakaszban vagy konkrét dokumentum(ok) fordítására.

A jelen tanulmánynak sem célja, sem feladata elmagyarázni a nemzeti kisebbségi nyelvű eljárások különböző dimenziói, fajtái közötti különbségeket, azonban mindenképpen fontos megemlíteni, hogy a viszonylag kielégítő jogi szabályozásnak köszönhetően a magyar közösség nagyszámú hatóság, állami szerv előtt közvetlenül használhatja anyanyelvét a szerb nyelvvel egyenrangú feltételek között – pontosabban használhatná, ha a már fentiekben említett emberi erőforrási szempontok teljesülnének. Ezek hiányában viszont közvetítőre van szükség: bírósági fordítókra, akik a bírósági eljárások egyes szakaszaiban (ki-/meghallgatás, tárgyalás stb.) jelennek meg, illetve elsődlegesen az azokhoz kötődő dokumentumokat fordítják; a folyamatosan túlterhelt Tartományi Fordítószolgálat állandó munkaviszonyban álló munkatársaira, akik a tartományi intézményrendszer többnyelvű működését szolgálják ki; illetve a különböző hatósági szervezetben foglalkoztatott és/vagy bedolgozó fordítókra (megfelelő szaknyelvi előtudással vagy anélkül), elsősorban helyi önkormányzati szinten.

Az alábbiakban a szerkesztők által megadott iránymutatások mentén igyekszünk bemutatni azt, hogy miként alakult a szerb, illetve a magyar jogi terminológia helyzete az elmúlt években, milyen kihívásokkal szembesülnek a fordítók és a jogalkalmazók – különös tekintettel személyes tapasztalatainkra, amelyeket magyar ajkú hallgatókként a szerb nyelvű jogi tanulmányok idején, valamint azok elvégzése után, de intézményes fordítóképzésben való részvétel nélkül szereztünk.

2. A terminológiastratégia helyzete Szerbiában

Nem titok, hogy az elmúlt években szakmai berkekben sok kritika éri a magyar nyelvű fordítások minőségét, elsősorban nyelvhelyesség és terminológiahasználat szempontjából. Az okokról majd később, de azt nem szabad elfelejteni, hogy a szerb nyelvű forrás-

⁴ Törvény a hivatalos nyelv- és íráshasználatról [Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisama] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 45/91., 53/93., 67/93., 48/94., 101/2005. – másik törvény, 30/2010., 47/2018. és 48/2018. szám – helyesbítés) 11. szakasz.

szövegek is sokszor hagynak kívánnivalót maguk után. A szerb nyelv és terminológia meghatározásában és ápolásában a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémián belül működő Szerb Nyelvi Intézet⁵ és a Szerb Nyelv Szabványosítási Bizottsága⁶ tölti be a legkiemelkedőbb szerepet. Ez utóbbit 1997-ben a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia, a Montenegrói Tudományos és Művészeti Akadémia, a Boszniai Szerb Köztársaság Tudományos és Művészeti Akadémiája, a Szerb Matica, a Belgrádi Szerb Nyelvi Intézet, valamint a belgrádi, az újvidéki, a nikšići, a niši, a szerb szarajevói és Banja Luka-i és a kragujevaci egyetem bölcsészettudományi karai együttesen alapították, és amely a legmagasabb szintű állásfoglalásokkal igyekszik egységesíteni a szerb nyelvet, s koordinálni annak fejlődési irányát.

A Szerb Köztársaságban nem létezik a szerb nyelvnek egy, a központi államhatalom által elfogadott explicit nyelv- vagy terminológiastratégiája, ami azonban nem jelenti azt, hogy ezek egyes elemei nem lelhetők fel az egyéb stratégiai dokumentumokban vagy jogszabályokban. Míg az utóbbi években jelentős nyelvstratégiai kérdés az államnyelv cirill írásmódjának térvesztése és az ez elleni küzdelem, újabb keletű problémaként jelent meg a nemsemleges, inkluzív nyelvhasználat. Ez utóbbi a fordítás szempontjából is érdekes kérdéseket vet fel, hiszen a magyar nyelv a szerb nyelvtől eltérően nem használ grammatikai nemeket.

A modern információs technológiák és az ezekkel szoros kapcsolatban álló (sokszor idegen nyelvű) globális kommunikáció egyre erőteljesebb térhódítása következtében a cirill írásmód mint a szerb népnek az alkotmány által államnyelvként védett hagyományos írása visszaszorulóban van.⁷ Ennek további lehetséges okaként gyakran emlegetik még a globalizációt, a Nyugatnak való megfelelési vágyat, de a cirill írásmód nacionalista stigmáját is. Bár a lingvisztikában a szerb nyelvre az ún. digráfia a jellemző, azaz több írásmód használata ugyanazon nyelv számára, a hivatalos használatban csak a szerb nyelv cirill írásmódja bevett;⁸ a latin írásmód csak a törvénytől összhangban használható, például cégnevekben és a közúti jelzőtáblákon.⁹ A szigorú szabályozást viszont nem követik hasonlóan szigorú büntetőrendelkezések, így még napjainkban is előfordul, hogy egyes hatóságok a szerb nyelvű közokiratot cirill helyett latin betűkkel állítják ki. Ennek érdekében a művelődési minisztérium több ízben kezdeményezte a hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény módosítását, amellyel szigorú büntetéseket helyeztek volna kilátásba mindazok számára, akik nem a cirill írásmódot használják.

5 A Szerb Nyelvi Intézet hivatalos honlapja: Институт за српски језик САНУ (www.sanu.ac.rs).

6 A Szerb Nyelv Szabványosítási Bizottságának hivatalos honlapja: Одбор за стандардизацију српског језика – Очување и неговање српског језика (www.ossj.rs) (utolsó letöltés: 2021. 06. 29.).

7 A Szerb Köztársaság kultúrafejlesztési stratégiája, 2020–2029 [Strategija razvoja kulture Republike Srbije od 2020. do 2029. godine], 41., <https://www.kultura.gov.rs/extfile/sr/3993/strategija-razvoja-kulture-od-2020--do-2029-godine.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 06. 10.).

8 A Szerb Köztársaság Alkotmánya [Ustav Republike Srbije] (Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye, 98/2006. szám), 10. szakasz.

9 Törvény a hivatalos nyelv- és íráshasználatról, 1., 4. és 5. szakasz.

A nyelv védelmének ilyen módon – törvénnyel – történő szabályozása mégis kudarcba fulladt 2021 tavaszán, amikor a Szerb Köztársaság Kormánya szakmai okokra hivatkozva elállt az ez irányú módosítástól. Meghárításukat azzal indokolták, hogy a gyakori, széles körű viselkedési formákkal szemben szigorú büntetőrendelkezések alkalmazása valójában a legjobb módja annak, hogy egy törvényt ne alkalmazzanak.¹⁰ Más részről a kormány szükségesnek tartotta a cirill írás használatának népszerűsítését (és pénzügyi támogatását), amire vonatkozóan megfelelő intézkedéseket irányozott elő a Szerb Köztársaság 2020–2029. évi kultúrafejlesztési stratégiájában (a tévéműsorok kötelező cirill betűs feliratozása, a cirill írással készült könyvek kiadóinak támogatása, pályázat a latin betűs cégtáblák cseréjére stb.), illetve a szükségesnek vélt kisebb léptékű és kevésbé bántó törvénymódosítási indítványokban. Habár a fordítók sem kaptak semmilyen kötelező utasítást az írásmódhasználatra vonatkozóan, a szerb nyelvű fordításokban hallgatóságos elvárás a latin írásmód kerülése.

A szerb nyelv használatának szabályozásában mégsem mindig a mérsékletes megoldások kerekednek felül: erre példa a nemrégiben meghozott, nemi egyenjogúságról szóló törvény, amely kötelezi az állami szerveket, oktatási intézményeket és a médiát, hogy olyan nyelvezetet használjanak, amely a nemi egyenjogúságot helyezi előtérbe, ezáltal hozzájárulva az egyenlő esélyek megteremtéséhez mindkét nem képviselői számára.¹¹

Kétségtelen, hogy a nemi egyenjogúság elérésében nagyon fontos lépés a nemi egyenjogúságot tükröző nyelv használata – a törvény szavai szerint ez a grammatikai nemmel összhangban használt nyelvre vonatkozik (főképp olyan nyelvekben, mint amilyen a szerb is, amelyek megkülönböztetik a hím-, nő- és semleges nemet), mert egyrészt a nyelv a társadalom tükré, másrészt a nőnemű főnevek használata (leginkább a foglalkozások és szakmák elnevezésében) növeli a nők nagyobb láthatóságát a nyelvben is (l. Svenka et al. 2006: 55–63).¹²

Azonfelül, hogy a törvény kötelezettségeket ír elő, büntetőrendelkezések által igyekszik szavatolni azok betartását. A törvény meghozatalára élesen reagált a Szerb Nyelv Szabványosítási Bizottsága is, amely ezt a szerb nyelvet ért támadásnak nevezte, tekintettel arra, hogy mesterséges neologizmusok alkotására kényszeríti a nyelvészeti ké-

10 „Državi ne treba zakon o cirilici: U Sekretarijatu za zakonodavstvo kažu da je za zaštitu pisma dovoljna strategija razvoja kulture”, *Novosti*, 2021. április 3., <https://www.novosti.rs/vesti/drustvo/982478/drzavi-treba-zakon-cirilici-sekretarijatu-zakonodavstvo-kazu-zastitu-pisma-dovoljna-strategija-razvoja-kulture> (utolsó letöltés: 2021. 06. 10.).

11 Törvény a nemi egyenjogúságról [Zakon o rodnoj ravnopravnosti] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 52/2021. szám) 25. szakaszának 1. bekezdése, 37. szakasza 1. bekezdése 4) pontjának (3) alpontja és 44. szakaszának 3. bekezdése.

12 A Polgári Jogvédő utasítása a nem diszkriminatív nyelvhasználatról és viselkedésről [Uputstvo Zaštitnika građana za nediskriminativni govor i ponašanje], <https://ravnopravnost.org.rs/wp-content/uploads/2017/03/Uputstvo-Zastitnika-gradjana-za-nediskriminatorne-standarde.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 06. 10.).

pesítéssel általában nem rendelkező közhivatalnokokat.¹³ A bizottság álláspontja szerint a szerb nyelvben a hímnemű főnevek vonatkozathatók mind a férfiakra, mind a nőkre. Ennek jegyében különben a legtöbb szerbiai törvényben a bevezető rendelkezések egyike megállapítja, hogy a hímnemű főneveket semlegesként mind a hím-, mind pedig a nőnemre egyaránt kell alkalmazni, illetve valamennyi kifejezés, függetlenül attól, hogy hím- vagy nőnemű, egyenlő mértékben vonatkozik a férfiakra és nőkre is. Az EBESZ által támogatott, idevágó ismertetőben egyébként külön javaslatként szerepel olyan szabályrendszer felállítása a közeljövőben, amely az idegen nyelvről (esetünkben magyar nyelvről) szerb nyelvre történő fordítás esetére irányoz elő az inkluzív nyelvhasználatra vonatkozó iránymutatást (Svenka 2019: 40), különösen mivel az útmutató szerkesztői szerint a fordítóknak kiemelt szerepük van a központilag megállapított, szabványosított nyelvi formák következetes gyakorlati alkalmazása terén.

A két leírt eset között éles párhuzamot lehet vonni, amely tökéletesen szemlélteti a szerb nyelvvel kapcsolatos nyelv- és terminológiastratégiai tervezés hiányát a központi kormányzat részéről. Alig egy hónap alatt született meg két egymással teljesen ellentétes, a nyelv és a terminológia használatára óriási jelentőséggel bíró döntés. Míg a cirill írás használatának kötelezővé tétele a latin írásmód széles körű használatának fényében nem ajánlott, a nemi egyenjogúságot tükröző nyelvhasználat – amelyet a szerb nyelvtudósok egyöntetűen elleneznek – kötelező érvényű, és elhagyása büntetendő. Bár Szerbiában a nemi egyenjogúságról szóló törvény előrelépést jelent a nemi alapon történő mindenemű hátrányos megkülönböztetés elleni harcban, ahelyett, hogy ösztönözné a ténylegesen inkluzív nyelvhasználatot, bünteti annak megszegését.

Az összehangolt, koordinált szerb nyelvi tervezés elmaradásával szemben a vajdasági magyar nyelvstratégiai építkezés a közelmúltban szintet lépett. A szerbiai magyar nemzeti kisebbséget képviselő Magyar Nemzeti Tanács 2021. június 22-én elfogadta a 2021–2026. évi hivatalos nyelv- és íráshasználati stratégiáját, amely a fő hangsúlyt a nyelvhasználati jogok tényleges gyakorlására, de még inkább az építhető és építendő anyanyelvi készségre helyezi. A stratégia fő céljai a Vajdaságban a magyar nyelv hosszú távú fennmaradása, fenntartása az összes használati, funkcionális területen; vonzerejének fenntartása és növelése; a minőségi teljesítmény felismerése, elismerése és hasznosítása; a vajdasági magyar nyelvközösség autonómiájának és koherenciájának megőrzése; valamint a perem- és szórványterületek fenntartása és a nyelvcsere akadályozása. A stratégia továbbá célul tűzi ki a nyelvszerkezeti és a nyelvhasználati kutatások terén a különböző szaknyelvek, terminológiák tudatos fejlesztésének koordinálását, a határon túli és az anyaországi magyar nyelvű terminológia összehasonlító kutatását, összehasonlító terminológiai szótárak összeállítását és a terminológia egységesítését, illetve modernizálását

13 A Szerb Nyelv Szabványosítási Bizottságának határozata [Odbor za standardizaciju srpskog jezika], *Nasilje nad srpskim jezikom*, 2021. május 31., <https://www.isj.sanu.ac.rs/2021/06/02/odluka-od-bora-od-31-5-2021-godine/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 10.).

(mind a vajdasági magyarság terminológiájának egységesítésével, mind pedig ennek a magyarországi jogi terminológiával történő összehangolása által).¹⁴

Komoly akadályokat gördít azonban a terminológiatervezés és általában a jogi szakfordítás elé, hogy Szerbiában nincs intézményes fordítóképzés sem magyar, sem bármely más nemzetiségi nyelvre. A felsőoktatási intézmények tantárgykínálatában nem szerepel szaknyelvi óra, nem létezik terminológia szak, továbbá nincs magyar nyelvű jogászképzés sem. A magyar jogi szaknyelv elsajátítása immáron a sokadik nemzedék részéről elsősorban önerőből történik: szemináriumokon, konferenciákon, műhelymunkák keretében vagy mentoráltként a még a többnyelvű(bb)en működő szocialista Jugoszlávia fennállása idején végzett ügyvédek, bírók, közigazgatási jogászok, fordítók, nyelvészek mellett. Ez utóbbiakból azonban mind kevesebb van.

3. A jogi terminológia helyzete államnyelven

A szerbiai törvények és a köztársasági parlament, azaz a Népképviselőház (Narodna Skupština) által meghozott egyéb jogszabályok nyelvezetére és terminológiájára vonatkozó előírásokat *A jogszabályalkotás egységes módszertani szabályai*¹⁵ elnevezésű dokumentum tartalmazza. Ezt a szabálykönyvet a Népképviselőház Alkotmányügyi és Jogalkotási Bizottsága hozta meg a Népképviselőházzal szóló törvény és a Népképviselőház ügyrendje (az ún. Házaszabály¹⁶) alapján. Meghatározza a jogszabályok valamennyi alaki követelményét, így azok elnevezését és strukturáját, tartalmát, belső rendszerezését, nyelvezetét, írásának stílusát és módját, továbbá a jogszabályok módosítását és bővítését és szövegük egységes szerkezetbe foglalásának módját.

E dokumentum szerint a jogszabályokban a modern szerb nyelv kifejezéseit kell használni azok megszokott jelentésével;¹⁷ idegen szavak csak akkor használhatók a jogszabályokban, ha nincs szerb nyelvű megfelelőjük;¹⁸ a jogszabályi rendelkezéseket precíz, érthető, egyértelmű, tömör stílusban, minden felesleges szószaporítás nélkül kell megfogalmazni, kerülni kell a két- és többértelmű szavakat – kivéve ha ezek használata elengedhetetlen, ilyen esetben az adott kifejezés definícióját meg kell határozni a jogszabályban;¹⁹ a jogszabályok terminológiájának következetesnek kell lennie, azaz az egyszer már

14 A Magyar Nemzeti Tanács 2021–2026. évi hivatalos nyelv- és íráshasználati stratégiája (https://www.mnt.org.rs/sites/default/files/attachments/12_mnt_hivatalos_magyar_nyelv_es_irashasznalati_strategia_2021_2026_vegleges.pdf) (utolsó letöltés: 2021. 06. 29.).

15 A jogszabályalkotás egységes módszertani szabályai [Jedinstvena metodološka pravila za izradu propisa] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 21/2010. szám).

16 Törvény a Népképviselőházzal [Zakon o Narodnoj skupštini] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 9/2010. szám) 8. szakasz 2. bekezdése; A Népképviselőház Ügyrendje [Poslovnik Narodne skupštine] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 20/2012. szám – egységes szerkezetbe foglalt szöveg), 48. és 196. szakasz.

17 A jogszabályalkotás egységes módszertani szabályai, 31. szakasz.

18 *Ibid.*, 33. szakasz.

19 *Ibid.*, 34. szakasz.

használt kifejezést tilos más jelentéssel használni ugyanabban a jogszabályban, és úgyszintén tilos más kifejezést használni ugyanazzal a jelentéssel.²⁰ Kerülni kell a rövidítések használatát, kivéve, ha azok közismertek.²¹ A jogszabályokban az igéket lehetőség szerint jelen időben, egyes számban, cselekvő igenemben – kivéve, ha annak kimondott szerepe van az ige tartalmára nézve – és szerb hímnemben kell használni.²² Az általános szabályokon kívül a szabálykönyv tartalmaz még olyan előre megírt kifejezéseket (pl. „Ez a törvény 2021. január 1-jén lép hatályba”), amelyek még inkább hozzájárulnak a jogszabályok nyelvezetének egységesítéséhez.

Noha a jogszabályalkotás egységes módszertani szabályai kizárólag a Népképviselőház által meghozott jogszabályokra vonatkoznak, azaz a törvényekre, határozatokra és egyéb általános hatályú jogszabályokra, valamint a Hárszabályra, mégsem a Népképviselőház az, amely a gyakorlatban a leginkább foglalkozik azok alkalmazásával. Ez a feladat implicit a Kormányra mint a törvények általános előterjesztőjére hárul.²³ E terület felelőse a Köztársasági Jogalkotási Titkárság, amelynek feladatkörében tartozik a jogrendszer kialakítása, nyomon követése és fejlesztése, a meghozni kívánt jogszabályoknak a jogrend egészével történő harmonizációja és ezek normatív-technikai és nyelvi megfelelőségének biztosítása, valamint a kormány, a minisztériumok és az egyéb államigazgatási szervek és szervezetek jogszabályainak közzététele.²⁴ A kormány vagy a minisztériumok által előkészített törvények és jogszabályok javaslatait a Köztársasági Jogalkotási Titkárság kötelezően véleményezi, és észrevételeket tehet mind azoknak a többi jogszabállyal való összehangoltságáról, mind pedig az alkalmazott terminológia helyességéről és következetes használatáról.²⁵

Bár a rendelkezésekből kétségtelenül az következik, hogy a szabálykönyv csak a Népképviselőház által meghozott jogszabályokra vonatkozik, a tartományi és a helyi önkormányzati szervek szinte kivétel nélkül alkalmazzák azt a saját jogalkotói tevékenységük során is.²⁶ Bár az államigazgatásra vonatkozóan a törvénynél alacsonyabb rangú jogszabályok jogalkotási módszertana az irányadó, ez majdnem teljes egészében megegyezik a Népképviselőház szabályaival.²⁷ A Vajdaság Autonóm Tartomány szerveire a jogalko-

20 Ibid., 35. szakasz.

21 Ibid., 38. szakasz.

22 Ibid., 41–43. szakaszok.

23 A Szerb Köztársaság Alkotmánya, 123. szakasz (1) bekezdésének 4. pontja.

24 Törvény a minisztériumokról [Zakon o ministarstvima] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 128/2020. szakasz), 29. szakasz.

25 A Kormány ügyrendje [Poslovnik Vlade] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 61/2006. – egységes szerkezetbe foglalt szöveg, 69/2008., 88/2009., 33/2010., 69/2010., 20/2011., 37/2011., 30/2013., 76/2014. és 8/2019. szám – másik rendelet), 46. szakasz 1. bekezdés.

26 Kivételt képez Vranje város, amely a jogalkotás módszertanának egységes szabályait saját rendelettel szabályozta. Ennek szövege majdnem teljesen megegyezik a Népképviselőház szabályaival.

27 A törvénynél alacsonyabb rangú jogszabályok jogalkotási módszertana [Metodologija za izradu podzakonskih propisa] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 75/2010. és 81/2010. szám – helyesbítés).

tásról szóló határozat²⁸ szabályai a mérvadóak. A tartományi határozat kiemelten foglalkozik a tartományi jogalkotás sajátosságaival, viszont – a köztársasági szabályokhoz hasonlóan – az egyes jogszabályok nyelvezetére és stílusára mindössze két szakaszban tér ki. Amennyiben a tartományi határozat valamely kérdést nem szabályoz, a joghézagok kitöltésére a köztársasági módszertani szabályokat kell alkalmazni; ennek köszönhetően pedig a jogalkotás szabályai a Szerb Köztársaság teljes területén, valamennyi hatalmi szinten egységesek.

4. A jogi terminológia helyzete magyar nyelven

A szocialista Jugoszláviában a szövetségi hivatalos lapban magyar és albán nyelven is közzétették a jogszabályokat, ami alapot szolgáltatott a nemzetiségi nyelvű eljárásvezetéshez, illetve hozzájárult a jogi terminológia egységesítéséhez. A szövetségi kormány fordítószolgálatában még működött az ún. terminológia hitelesítésével megbízott bizottság is (l. Letsch 2020: 366–367), valamint lektorokat is alkalmaztak. Manapság a *Vajdaság Autonóm Tartomány Hivatalos Lapja* jelenik meg a tartományban hivatalos használatban lévő nemzetiségi nyelveken, így magyarul is. A Tartományi Fordítószolgálat által elkészített fordításokat az ún. szövegazonosító bizottság véleményezi (amelynek a tartományi képviselők mellett nemzetiségi nyelvenként egy nyelvész és egy jogász tagja is van), azonban kétségtelenül jóval nagyobb kapacitásra (több fordítóra, szaknyelvi és nyelvi lektorra) lenne szükség ahhoz, hogy a tartományi hivatalos lap az egykori minőségben jelenhessen meg (a Tartományi Fordítószolgálat történetéről a szocialista Jugoszláviában l. Nyilas et al. 2020: 341–344).

A Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék kötelékében 2013-ban alakult meg a Magyar Nyelvi Központ,²⁹ amely célkitűzéseit tekintve – egyebek mellett – terminológiai problémákkal, szakterminológiai egyeztetéssel, nyelvi tanácsadással, illetve fordítási és lektorálási teendőkkel kívánt foglalkozni, azonban szintén kapacitáshiány miatt erre mind a mai napig nem került sor. Hasonló tevékenységi kört hivatott ellátni a Vajdasági Magyar Nyelvi Iroda is, a Magyar Nemzeti Tanács nyelvhasználati stratégiájával összhangban.

Ahogy a tartományi szinten, úgy az egyes (magyarlakta települések) helyi önkormányzati szintjén is léteznek önkormányzati fordítószolgálatok. Ez a legjobb (és sajnos a legritkább) esetben egy több fordítót tömörítő szolgálat, míg máshol egyetlen, alkalmazotti munkaviszonyban álló fordítót, megint máshol pedig szerződéses jogviszonyban be-bedolgozó fordítót jelent. Bár Szerbiában 28 helyi önkormányzat területén

28 Határozat a jogalkotásról [Odluka o pravnom normiranju] (*Vajdaság Autonóm Tartomány Hivatalos Lapja*, 5/2008. szám).

29 <http://ujvidekimagyartanszek.ff.uns.ac.rs/index.php/magyar-nyelv-es-irodalom-tanszak/magyar-nyelvi-koezpont> (utolsó letöltés: 2021. 06. 29.).

van a közigazgatási hivatalban (is) hivatalos használatban a magyar nyelv, ezekből csak azok az önkormányzatok rendelkeznek magyar nyelvi fordítóval, illetve fordítószolgálat-tal, ahol jelentősebb számban élnek magyar ajkú polgárok; csak ezen önkormányzatok területén történik az önkormányzati általános jogszabályok, értesítések és egyéb közér-dekű információk állandó fordítása magyar nyelvre. A többi önkormányzatban akkor alkalmaznak fordítót az egyes közigazgatási eljárásokban, ha arra igény mutatkozik.

Hivatalos pecséttel ellátott, közokiratnak minősülő fordításokat Szerbiában az ún. bírósági fordítók készíthetnek, akiket az egyes felsőbb bíróságok területére a Vajdaság Autonóm Tartományban a Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási, Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárság nevez ki, bár ez semmilyen földrajzi megkötést nem jelent: a bírósági fordítók által készített fordításokat az egész országban, tehát Vajdaság Autonóm Tartomány adminisztratív határain kívül is elfogadják. Az állandó bírósági fordítókról szóló szabályzat értelmében fordító az lehet, aki 1) felsőfokú szak-képzettséggel rendelkezik az adott idegen nyelvből,³⁰ 2) ismeri azon nyelv jogi termino-lógiáját, amelyről, illetve amelyre fordít, és 3) legalább öt év fordítói tapasztalattal ren-delkezik.³¹ Az idegen nyelvi képzésen szerzett oklevél alternatívája, hogy a jelölt anyanyelvi szinten képes mind írásban, mind szóban használni esetünkben a magyar nyelvet.³² Az illetékes miniszter, illetve a Vajdaság Autonóm Tartomány területén átru-házott hatáskörben az illetékes tartományi titkár bizottságot állít fel, amely mind a jogi terminológiát, mind az általános nyelvismeretet ellenőrzi.³³ Ez jogi dokumentumfordí-tást, szerb–magyar/magyar–szerb jogi szójegyzék kitöltését és különféle szövegek azon-nali szóbeli fordítását foglalja magába magarról szerbre és szerbről magyarra az illetékes tartományi titkárság által kinevezett, nyelvészekből és jogászokból álló vizsgabizottság előtt. Tekintettel arra, hogy a bírósági fordítók teljesen függetlenek az őket kinevező minisztertől, illetve tartományi titkártól, munkájuk nem képezi rendszeres ellenőrzés tárgyát a gyakorlatban.³⁴ Emiatt (is) a fordítói munka bármilyen egységesítésének vagy összehangolásának lehetőségét – mint amilyen próbálkozásokra a Magyar Nemzeti Ta-nács részéről is volt példa – kizárólag a fordítók hajlandósága határozza meg.

30 A szabályzat nem tesz különbséget a nemzetiségi és az idegen nyelvek között. Habár a magyar nyelv mint nemzetiségi nyelv külön státust élvez azokban a helyi önkormányzatokban, ahol a magyarság helyi részaránya miatt a hivatalos használatba bevezették, a fordítókra, illetve magára a fordítási tevé-kenységre ugyanazok a kritériumok vonatkoznak.

31 Szabályzat az állandó bírósági fordítókról [Pravilnik o stalnim sudskim tumačima] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 35/2010., 80/2016. és 7/2017. szám), 3. szakasz.

32 Ibid., 3. szakasz 1. bekezdés 1) pont.

33 Ibid., 4. szakasz.

34 Megtörtént eset, hogy magánszemély kártérítési pert indított bírósági fordító ellen azzal az indokolás-sal, hogy a helytelen fordítás a felperesről téves benyomást keltett egy munkaügyi perben, illetve az kiforgatta a szavait. A perben megszólaltatott szakértők azonban nem tartották a fordításban használt kifejezések, illetve a felperes által jónak tartott kifejezések közötti különbséget relevánsnak az ügy ki-menetelére. A bíróság végül elutasította a kereseti kérelmet.

A szerbiai magyar nyelvű jogi terminológia fenntartásában és ápolásában szintén meghatározó intézmény a már említett Magyar Nemzeti Tanács (MNT) mint a szerbiai magyar nemzeti közösség közvetlenül megválasztott országos önkormányzata, amely törvényben ráruházott jogkörben dönt vagy vesz részt a döntéshozatalban az oktatási, művelődési, tájékoztatási és hivatalos nyelv- és íráshasználati kérdésekben.³⁵ Habár a nemzeti tanácsokról szóló törvény nem irányozza elő külön nyelvhasználati stratégia meghozatalát (egyedül az adott nemzetiség tájékoztatási és kulturális stratégiájának elfogadását írja elő), az MNT – mint ahogyan arról korábban már írtunk – meghozta a sorban a második hivatalos nyelv- és íráshasználati stratégiáját, amely a 2021 és 2026 közötti időszakra vonatkozóan meghatározza a legfőbb fejlesztési feladatokat a magyar nyelvhasználat valamennyi színterén. Az MNT azonban eddigi tevékenységével már 2002-es megalakulásától kezdve igyekezett hozzájárulni a magyar nyelvű szakterminológia (és nem csak jogi terminológia) egységes használatához a Vajdaság és Szerbia teljes területén.

Ennek példája a tantárgyak és a középiskolai szakok magyar elnevezéseinek egységesítése az ország területén működő valamennyi közoktatási intézményben, továbbá az elnevezések összehangolása a magyarországi megfelelő elnevezésekkel; a magyar nyelvű helység- és településnévtár megállapítása Vajdaság Autonóm Tartomány területén; magyar nyelvű jogszabály- és űrlapfordítások készítése; számítógéppel támogatott fordítási szoftvercsomagok beszerzése az önkormányzati fordítók részére a hatékonyság növelése érdekében; a korábbi években jogi szaknyelvi, valamint fordítói konferenciák szervezése az egyéni fordítók képzése és az egyes terminológiai kérdések közös és egységes megoldása érdekében stb.

5. A jogi terminológia jellemzői és a nehézségek típusai

A gyakorlatban a fordítandó szövegtípusok széles tárházával találkozhatunk. Az eljárásvezetéshez (bírószábi, közigazgatási, nemzetközi jogsegély), hatósági ügyintézéshez kapcsolódó (írásbeli és szóbeli) fordítási tevékenység mellett meg kell említeni a többnyelvű űrlapok előkészítését, a közlönyök, a nyilvánosságnak szánt tájékoztatások, döntések, valamint azon magánjellegű dokumentumok fordítását, amelyeket az állam, illetve annak különböző szintjei előtt hiteles fordítás formájában kívánnak használni (pl. oklevél-honosítási eljárás társadalombiztosítási jogosultság szabályozása során). Változó, hogy a szerb vagy a magyar nyelv a célnyelv, vagy vice versa, ahogyan rendkívül változó a fordítandó anyag nyelvi minősége is. Még a bírósági fordítók által készített fordítások is gyakran hagynak kívánnivalót maguk után, ugyanis a szerbiai rendszerben – a magyarországi

35 Törvény a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól [Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina] (Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye, 72/2009., 20/2014. – AB-határozat, 55/2014. és 47/2018. szám), 2. szakasz.

OFFI munkaszervezésétől eltérően – a fordítónak saját magát kell mind nyelvileg, mind pedig szakmailag lektorálnia (Lehocki–Guelmino 2021: 180).

Általánosságban elmondható, hogy sokszor a nem megfelelő nyelvészeti kompetenciák hiánya miatt a nyelvet egyébként jól ismerő fordítók a szerb nyelvű forrásszöveg mondatszerkesztését követik, ami nemcsak helytelen, de sokszor problémát okoz a megértésben. Túl sok a vessző, elmaradnak a névelők (vagy épp túl sok van belőlük), keveredik a kötőjel és a gondolatjel funkciója, helytelen a nagy kezdőbetű használata (például a szerb megnevezéseknél csak az első tag kezdődik nagy kezdőbetűvel, míg a magyar megnevezéseknél minden tagot nagy kezdőbetűvel kell írni).

Letsch Endre a következő lingvisztikai jelenségeket tartja relevánsnak a jogi szövegek fordításában és úgy általában a jogi nyelvben:

1) többértelműség (poliszémia); 2) ekvivalencia, pontosabban annak hiánya; 3) azonos alakú, de különböző jelentésű szavak használata (homonímia); 4) a szerb, illetve a magyar nyelv érintkezéséből eredő szemantikai interferencia;³⁶ 5) eufemizmus (kellemtelen, durva hangulatú szavak helyett enyhébb változat használata); 6) tükörfordítás; és 7) neologizmus (nyelvi újítás, új szó, kifejezés meghonosodása) (Letsch 2011: 163–166).³⁷ Ez utóbbira igen aktuális példák Szerbiában a nemi szempontból inkluzív nyelvhasználat kapcsán születő új női–férfi foglalkozásnevek, de az egyes jogszabályok, magánokiratok magyar nyelvű fordításaiban a többi jelenség is visszaköszön.³⁸

Tipikus eufemizmus a szennyvíz helyett olvasható hulladékvíz, vagy fordított eufemizmus a jogszabályokban hölgynek nevezni a nőket. Számos probléma ered az idegen eredetű szavak használatából, amelyek a szerb nyelvben már meghonosodtak, viszont fordításkor nem veszik figyelembe, hogy van magyar nyelvű megfelelőjük: mobilije – móbilíák – ingóságok; lokalno – lokális – helyi; deratizacija – deratizáció – rágcslóirtás; szerviz – szervíz – javítás, karbantartás; sanitarno – szanitáris – egészségügyi; sanitárius, skrining – szkrinting – szűrés; rebalans – rebalansz – költségvetés-módosítás; projektor – projektor – videóvetítő; refundiranje – refundálás – visszafizetés, ellentételezés. Kirívó eset, amikor az idegen eredetű szerb kifejezést nem megfelelő jelentéssel használják a magyar nyelvű fordításban: például normiranje – jogalkotás, jogi szabályozás, viszont a fordításban a *normális* szó szerepel. Bizonyos idegen nyelvű szavakat a magyar nyelv is átvett, viszont a fordítások azokat helytelen alakban használják, például szkanner helyett

36 „Szemantikai interferenciának azt a jelenséget nevezzük, amely akkor keletkezik, amikor a két nyelv érintkezése révén az egyik nyelv releváns szemantikai jegyei a másik nyelv használatában is érvényesülnek, vagy az egyik nyelv nem releváns jegyei a másik nyelvben is elmaradnak. Ennek eredménye a tükörfordítások és az egyes szavak vagy kifejezések nem megfelelő szövegkörnyezetben való használata.” (Mikes–Mikes 1981:41, idézi Letsch 1983)

37 Letsch Endre, *Nomotehnika s posebnim osvrtom na jezičko uobličavanje pravnih akata*, Újvidék: FEPPS, 2011, 163–166.

38 A jelen fejezetben felsorakoztatott példákat a Vajdaság Autonóm Tartomány Képviselőházának a hivatalos használatban lévő nyelveken közzétett tartományi jogszabályok azonosságának megállapításával megbízott bizottsága (ún. szövegazonosító bizottság) munkája szolgáltatta.

skenner, higiénia helyett higiénia, adminisztrációs bizottság helyett adminisztratív bizottság, meliorációs csatorna helyett melioratív csatorna, medencekomplexum helyett medencekomplex. Természetesen a tükörfordítások – mint az egyik leggyakoribb nyelvi jelenség – is megjelennek: szerződéses helyett leszerződött kamatláb; előír, előírányoz helyett előlát; szakszolgáltatás helyett szakosított szolgáltatás.

A régió valamennyi magyarlakta területéhez hasonlóan Szerbiában is számos példa van mind a teljes, mind pedig a részleges ekvivalenciára, de akár az ekvivalencia hiányára a szerb, illetve magyar jogi terminusok között, különösen a bíróságok, a hatóságok, a különböző kormányzati szintek és tisztségek megnevezésének helyes fordítása, pontosabban egységesítése terén (Tamás 2019: 21). Ha egy Magyarországon kelt dokumentumot fordítunk szerb nyelvre, szerbiai hatóságok előtti használatra, a törvényszékeket kétségtelenül *apelacioni sud*-nak kell fordítani. A több mint tíz éve – azaz a 2010. évi igazságügyi reformok óta – meghonosodott vajdasági magyar jogi terminológia viszont a *fellebbviteli bíróság* kifejezést használja, és kivétel nélkül minden magyar nyelvű fordításban így szerepel – azaz a szerbről magyarra történő fordítás esetében, különösen országon belüli használatra (l. a bevezetőben a nemzetiségi nyelvhasználati jogokra vonatkozó részt). Hatáskörüket tekintve azonban nincs lényeges különbség közöttük; nem úgy, mint a magyarországi cégbíróság és a szerbiai gazdasági bíróság (*privredni sud*) között. Szerbiában a cégnyilvántartást egy központi állami ügynökség, az APR (*Agencija za privredne registre*) vezeti, a gazdasági bíróságok pedig elsősorban a gazdasági szereplők vitás ügyeinek rendezésében illetékesek, és csak azon jogi személyek, illetve más jogalanyok bejegyzéséért felelnek, amelyek nem tartoznak más törvény hatálya alá (például a közintézmények). A cégbíróság megfelelője lehet a *registarski sud*, azonban ez egyrészt per se nem létezik a szerbiai bírósági nomenklatúrában (tehát magyarítani kell), másrészt Szerbiában több szervezet (bíróság, minisztérium, ügynökség) közösen végzi a különböző jogalanyok bejegyzését, nem egy egységes nyilvántartási bíróság. A bíróságoknál maradv a harmadik példa az olyan bíróságokra vonatkozik, amelyek nem léteznek az egyik vagy a másik jogrendszerben. Ilyenek a közelmúltban megszüntetett magyarországi *közigazgatási és munkaügyi bíróságok* (szó szerinti fordításban *upravni i radni sud*) vagy a szerbiai országos illetőségű Közigazgatási Bíróság (*Upravni sud*).

Klasszikus példa még a magyarországi magyar község és a vajdasági magyar község fogalmának megkülönböztetése. Habár mindkét önkormányzati rendszerben a *község* (szerbül *opština*) a helyi önkormányzás legalsó szintjét jelenti, Magyarországon a *község* alapvetően települési önkormányzat, míg Szerbiában a *község* fogalma a magyarországi járásnak felel meg: egy község több települést egyesít, amelyek közül a legnagyobb település a község – a helyi önkormányzat névadó települése, és ahol az önkormányzati szervek székhelye is található. Továbbá Szerbiában nincs lényeges különbség a *község* és a *város* között (a főváros mellett ez a két önkormányzati egység létezik), már ami a hatásköreiket illeti, a helyi önkormányzat egyfokú és egyszintű. Mindez pedig tovább bonyo-

lítja az egyes önkormányzati egységekben működő szervek vagy fiókkintézetek megnevezésének fordítását. A Csongrád–Csanád Megyei Kormányhivatal Szegedi Járási Hivatala esetében olyan kifejezések jelennek meg, mint a *megye*, a *kormányhivatal* vagy a *járás*. Miközben történelmileg a *megye* (szerbül *županija*) és a *járás* (szerbül *srez*) nem idegen a szerbiai jogrendszerből, a *fővárosi és megyei kormányhivatalok* megfeleltetése már gondot okoz. Szerbiában a hatalom dekoncentrációja az ún. *közigazgatási körzetekben* (*upravni okrug*) valósul meg, amelyekben az egyes minisztériumok (szükség szerint) bizonyos feladataik ellátására szervezeti egységeket alakítanak ki. A közigazgatási körzet azonban nem egy szerv, hanem egy adminisztrációs terület, amely a minisztériumok területi képviselőjének ad otthont. Áthidaló megoldás, ha a *kormányhivatalt* annak jelentéséből kiindulva *okružna područna jedinica Vlade / organa državne uprave* (kormány/államigazgatási szerv körzeti területi egysége) módon fordítjuk, hiszen a szó szerinti fordítás: *uprava Vlade* elsősorban a kormány működését szakmailag, technikailag támogató főigazgató-ságra emlékeztet (*generalni sekretarijat*).

A nehézségek még egy típusa a két nyelv nyelvtani sajátosságából ered, amit kitűnően illusztrál a 2021 júniusában megszervezett szerbiai központi általános iskolai záróvizsga (az ún. kisérettségi) matematikatesztjének egyik feladatában történt fordítási „hiba”.³⁹ A nyolcadikos tanulók előtt egy grafikon állt, amely a középiskolába iratkozó tanulók számát ábrázolta két oszlopban: összesen 30 lányt és 35 fiút. A feladat nagyon egyszerű volt: a helyesnek vélt válasz megjelölésével megállapítani hány tanuló(lány) (*učenica*) iratkozott be középiskolába. A teszt magyar nyelvű fordítása a kérdésben az *učenica* nőnemű főnevet – egyébként helyesen – tanulónak fordította, viszont így a magyar ajkú nyolcadikosok arra a kérdésre, hogy *hány tanuló iratkozott be középiskolába?*, a pontozókulcs szerinti 30 (lány) helyett a 65 (fiú és lány) választ jelölték be. Ebben a konkrét esetben a tanulók nemének megkülönböztetése a fordításban a feladat lényeges eleme volt, és valószínűleg a nemi egyenjogúságot tükröző nyelvhasználat elterjedésével a közelmúlt jogszabályi változásainak hatására a szerb nyelvű forrásszövegek magyar nyelvre történő fordításakor ez a típusú hiba (ha hibának nevezhetjük egyáltalán) egyre gyakoribbá válik majd.

Összességében tehát elmondható, hogy a vajdasági magyarok „egyfajta hiánypótló terminológiai részrendszert” kénytelenek megalkotni az anyanyelvükön, különösen a jogi szaknyelv terén, ezzel is reflektálva a magyar és a szerb, illetve Magyarország uniós tagsága miatt közvetve az EU és a szerb jogrendszer közötti fennálló különbségekre (Andrić: 2019: 76–77).

39 „A matek kisérettségi teszt hibája miatt senkinek sem csorbulhat az eredménye”, Pannon RTV Online, 2021. 06. 28., <https://pannonrtv.com/rovatok/tarsadalom/matek-kiserettsegi-teszt-hibaja-miatt-senkinek-sem-csorbulhat-az-eredmenye> (utolsó letöltés: 2021. 06. 28.).

6. A fejlesztendő területek bemutatása a terminológiapolitika és jogi szakfordítás tükrében

Az alapvető problémát elsősorban a szakemberhiány okozza, erre vonatkozóan már tettünk néhány megjegyzést az előzőekben. A jogi terminológia területén maradvá, a legfontosabb fejlesztendő terület kétségtelenül a magyar nyelvű jogászképzés bevezetése vagy legalább a terminológiai képzés újbóli beiktatása a tanrendbe. A magyar joghallgatók jelenleg szerb nyelvű szakirodalomból tanulnak és szerb nyelven vizsgáznak. Az Újvidéki Jogtudományi Kar kötelékében működő magyar nyelvi lektorátus megszüntetése, azaz 1991 óta a magyar jogi terminológia tanítása/tanulása magyar nyelvű konzultációk keretében történik, a magyar professzorok jóakarátának köszönhetően (Letsch 2020: 357–368; Várady 2020: 41–48.). Mivel azonban az elmúlt években jelentősen megfogyatkozott a magyar tanári kar, ez jelenleg csupán fakultatív magyar nyelvű foglalkozásokat jelent mind az Újvidéki Jogtudományi Karon, mind az egyes magánalapítású jogi karokon.

Az érem másik oldala, hogy a magyar hallgatók szerb nyelvtudása is sok esetben hiányos, a tananyag szerb nyelvű reprodukciója nem mindig eredményezi a fordítói kompetenciákat feltételező nyelvismereti szintet. Továbbá a bírósági fordítók sokszor találkoznak nem jogi jellegű szövegekkel is: ilyenkor különösen fontos az adott nyelv szókészletén túl a rejtett jelentéseket is tudni. Például a becsületsértés fennállásának bizonyításakor igenis számít, hogy pontosan mit, illetve hogyan mondott a terhelt, mennyire sikerül ezt a fordítónak az adott nyelv „hangulatába” is átültetnie. Ha a bíróságon szó szerinti fordításban „nem tisztálkodó prostituáltként” fordítják az egyébként népszerű magyar nyelvű káromkodást, tompul a sértés éle, sőt, felmerül, hogy egyáltalán következ-e el bűncselekményt e kifejezésekkel. Ergo, a jogi terminológia ismerete (mindkét nyelven) még önmagában nem elegendő ahhoz, hogy valaki jó bírósági fordító legyen.

Joggal merül fel tehát a kérdés: kiből lesz, lehet fordító. Aki a szerb és a magyar nyelv nyelvészeti ismerete mellett a szerb jogrendszer működését, jogintézményeit is megfelelően ismeri, mindkét nyelv jogi terminológiáját alkalmazni tudja – hogy a témánál maradjunk. Az illetékes tartományi titkárság által vezetett és gondozott bírósági fordítók jegyzékében 109 magyar nyelvre nyilvántartott bírósági fordító szerepel Vajdaság-szerte, többségük jogász, magyar, illetve szerb nyelv- és irodalomtanár, de akad közöttük közgazdász, politológus, szociológus, angol és német nyelvszakos is.⁴⁰

Kétségtelenül a jogászok ismerik a különböző jogintézmények valós tartalmát, jelentését, míg a nyelvszakosok a fordítás technikai, nyelvészeti oldalán mozognak magabiztosan. Az, hogy ez a két kompetencia egy személyben találkozzon, rendkívül ritka. Az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének alapképzési

40 A bírósági fordítók nyilvántartása Vajdaság Autonóm Tartomány területén 2021. június 1-jei adat szerint, Покрајински секретаријат за образовање, прописе, управу и националне мађине – националне заједнице (<http://www.puma.vojvodina.gov.rs/tumaci.php>) (utolsó letöltés: 2021. 06. 01.).

programjában választható tantárgy a fordításelmélet, a fordítás és tolmácsolástechnika, a szakfordítás, illetve műfordítás szerbre/magyarra,⁴¹ mesterképzésen pedig a szakfordítás és szakterminológia.⁴²

Ezen összeállítás nem titkolt célja volt egy fordítói modul kialakítása a tanszéken, amely alternatívát kínált volna a még a szövetségi Jugoszláviában működő egykori fordítói szak helyett. Manapság a magyartanár-jelölt hallgatók elsajátíthatják az alapvető készségeket, azonban mindez nem elég az adott szakterület terminológiájának, illetve magának a jogi nyelvnek az ismerete nélkül. Így fordulhatott elő, hogy a közokiratból (*javna isprava*) helytelenül „közdokumentum” (*javni dokumenat*) lett, az értékpapírból (*hartija od vrednosti*) „értékes papír” (*vrednosni papir*) vagy a jogszerűségből (*pravovaljanost*) jogerő (*pravosnažnost*). A magyar jogi terminológiát mind kevésbé ismerő jogászok nélkül pedig szaklektorokat sem igen találni.

Van azonban egy további fordítói kategória, amelynek tagjai (legtöbb esetben) sem jogász, sem nyelvi végzettséggel nem rendelkeznek, mégis fordítanak. Velük rendszerint a helyi önkormányzati közigazgatásban találkozhatunk, és különböző munkahely-átcsoportosítások következtében váltak fordítókká, esetleg a saját munkájuk mellett fordítási teendőket is ellátnak pusztán annak okán, mert beszélnek magyarul. Ez a költséghatékony megoldás azonban gyakran sok kívánnivalót hagy maga után. Például megtörtént eset, hogy egy, a községi közlönyben szereplő pályázati kiírás magyar fordítása nem egyezett meg a szerb nyelvűvel, és így azok, akik a magyar kiírás szerint nyújtották be a pályázatukat, nem feleltek meg a feltételeknek. Viszonylag kevés olyan pozitív példa akad Vajdaság Autonóm Tartományban, amikor az adott helyi önkormányzat szakképzett fordítót alkalmaz – akár állandó munkaviszonyban.

Miközben a nyolcvanas évek elején viszonylag nagyszámú elemzés és tudományos publikáció született a Vajdaságban a magyar jogi terminológia állapotáról (a teljesség igénye nélkül: Letsch 1980: 1133–1151, Letsch 1981: 348–357; Szalma 1981: 358–370; Végh 1983: 635–646; Fejős 1987: 140–154) – a törvény- és egyéb fordítások minőségéről és helyességéről magyar jogászok tollából is (ezek egyébként ma is hasznos és nagyrésztben aktuális szaknyelvi támpontokat nyújthatnak) –, mára szinte kizárólag nyelvészek foglalkoznak szaknyelvi kérdésekkel, ezen belül pedig szinte minimális tér jut a jogi terminológiának.

A Magyar Nemzeti Tanács és a nemzeti kisebbségek ügyeivel megbízott tartományi titkárság⁴³ több mint tizenöt éven keresztül közösen szervezett magyar jogi szaknyelvi szemináriumot igazságügyi, közigazgatási foglalkoztatottak, más érdeklődő jogászok,

41 Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék alapképzési tanterve a 2015. évi akkreditáció szerint, <http://ujvidekimagyartanszek.ff.uns.ac.rs/index.php/kepzes/alapkepzes/271-tanterv-alap> (utolsó letöltés: 2021. 06. 29.).

42 Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék mesterképzési tanterve a 2015. évi akkreditáció szerint <http://ujvidekimagyartanszek.ff.uns.ac.rs/index.php/kepzes/mesterkepzes/272-tanterv-mester> (uns.ac.rs) (utolsó letöltés: 2021. 06. 29.).

43 Ez a titkárság több névmódosítást is megélt az elmúlt húsz évben, jelenleg Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási, Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárság néven működik.

valamint fordítók részére, ahol vajdasági és anyaországi jogászprofesszorok magyar nyelvű jogi előadásokat tartottak, fordítástechnikai gyakorlati foglalkozásokra került sor, az előadók felhívták a figyelmet a típushibákra, a résztvevők megosztották egymással a tapasztalataikat. Kísérő dokumentumként kétnyelvű korpuszok is születtek az egyes jogágak (polgári perrendtartás, kötelmi jog, büntetőeljárás stb.) terén, a szemináriumok után közzétették az ott készült hivatalos formanyomtatványok magyar nyelvű fordításait. Bár mindezek ma is elérhetőek különböző honlapokon, irattárakban, nincs olyan egységes adatbázis – sem nyomtatott, sem elektronikus –, amely egy helyen tömörítene a jogi szakszövegek fordításához szükséges valamennyi aktualizált dokumentumot (hiszen, ahogyan említettük, főként a szocialista Jugoszláviában foglalkoztak behatóbban jogi terminológiai problémákkal, annak az időszaknak a jogi nyelvezete azonban mára már részben elavult). A fordítók egymással konzultálva, sokszor ad hoc módon oldják meg szaknyelvi dilemmáikat, jelenleg nincs intézményes továbbképzés, illetve tanácsadás. Az MNT honlapján megtalálhatóak a magyar nyelvű törvényszövegek, a tartományi nemzeti kisebbségi titkárság honlapján pedig a magyar nyelvű hivatalos lapok. Ezek nyújthatnak ugyan valamiféle támpontot, de nehezítő körülmény, hogy a szövegek mellett párhuzamosan nem olvasható a szerb nyelvű forrásszöveg, illetve az így közzétett jogszabályok terminológiája sem mindig egységes.

Orosz János szerb–magyar/magyar–szerb jogi és közigazgatási szótárát 2012-ben adták ki, 2016-ban pedig megjelent a már régóta várt szerb–magyar középszótár, hiányoznak azonban a részletes szaknyelvi adatbázisok és kétnyelvű korpuszok, a szerbiai jogforgalomra vonatkozó technikai jellegű útmutatók (ez egyébként nyelvtől függetlenül általános probléma az országban).

7. Összegzés és kitekintés

Tanulmányunkban minden olyan kérdéskört igyekeztünk – még ha csak felületesen is – bemutatni, amely a fordítókat, különösen a bírósági fordítókat érinti Szerbiában. Ezekből kiindulva a következőket javasoljuk:

1) a bírósági fordítók jogállásának szabályozása Szerbiában, az idevágó szabályzat frissítése, 2) fordítástechnikai, szaknyelvi tanfolyamok, képzések szervezése, lehetőség szerint magyar nyelvű konzultációk bevezetése az egyébként szerb nyelvű jogászképzésbe, valamint távolabbi célként szakfordítói szakirányú továbbképzés akkreditálása a szerbiai felsőoktatási rendszeren belül, 3) az intézményes háttértámogatás fellendítése (Vajdasági Magyar Nyelvi Iroda, Magyar Nyelvi Központ, VERBI Nyelvi Kutatóműhely stb.), 4) nyelvészek és jogászok együttműködése országon belüli és magyarországi szakemberekkel terminológiai kérdésekben, 5) internetes szaknyelvi adatbázisok, szójegyzékek, szótárak létrehozása és hozzáférhetővé tétele, 6) szaknyelvi problémákkal foglalkozó, tudományos igényű tanulmányok, projektek támogatása, 7) szaklektori hálózat kialakítása, 8) fordítástechnikai útmutató összeállítása.

Zárszóként az erdélyi magyar tapasztalatokhoz csatlakoznánk, miszerint „a szaknyelvhasználat feltételeinek biztosítása nyelvjogi, nyelvpolitikai és oktatáspolitikai kérdés is, és ez a státusztervezésben a meglévő korlátok megszüntetésére irányul. A korlátok azonban [...] részben szubjektív természetűek, magukban a szaknyelvek használóiában vannak.” (Benő–Péntek 2019: 70). Ezért prioritást élvező feladat – és javaslatunk is egyben – az egykor nagy támogatást élvező magyar jogi szaknyelvi képzés visszaállítása vagy legalábbis egyes elemeinek biztosítása ahhoz, hogy a magyar jogi terminológia újra megbecsült helyet kapjon a jogászhallgatók szókészletében, és a szaknyelvtudás és tanítás (újra) közösségformáló eszközzé váljon.

Irodalom

- A Magyar Nemzeti Tanács 2021–2026. évi hivatalos nyelv- és íráshasználati stratégiája, https://www.mnt.org.rs/sites/default/files/attachments/12_mnt_hivatalos_magyar_nyelv_es_irashasznalati_strategia_2021_2026_vegleges.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 29.).
- A Polgári Jogvédő utasítása a nem diszkriminatív nyelvhasználatról és viselkedésről [Upustvo Zaštitnika građana za nediskriminativni govor i ponašanje], <https://ravnopravnost.org.rs/wp-content/uploads/2017/03/Upustvo-Zastitnika-gradjana-za-nediskriminatorne-standarde.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 06. 10.).
- Andrić Edit 2019. A szakfordítás gondjai kétnyelvű közösségben, *Hungarológiai Közlemények* 1: 71–85.
- Benő Attila – Péntek János 2019. A terminológiastratégia szintjei és feladatai Erdélyben. in: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: OFFI Zrt. – L'Harmattan. 59–72.
- Fejős István 1987. Jogász szemmel előírásaink nyelvezetének néhány kérdéséről. *Létünk* 1: 140–154.
- Lehocki-Samardžić Anna – Guelmino Szilvia 2021. A hiteles fordítások problematikája a délszláv nyelvek tekintetében. In: Szoták Szilvia (szerk.) *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI Zrt. 166–181.
- Letsch Endre 2020. Kisebbségi jogalkotás a titói korszakban – egy személyes visszaemlékezés. In: Várady Tibor (szerk.) *Délvidéki (vajdasági) magyar jogászok*. Újvidék: Vajdasági Magyar Jogász Egylet. 357–368.
- Letsch Endre 2011. *Nomotehnika s posebnim osvrtom na jezičko uobličavanje pravnih akata*. Újvidék: FEPPS.
- Letsch Endre 1983. Neologizmusok, szemantikai interferencia a (polgári) jogi nyelvben. *Létünk* 1: 82–93.
- Letsch Endre 1981. Idegen szavak és tükörfordítások a jogi nyelvben. *Létünk* 2: 348–357.
- Letsch Endre 1980. Az általános (köz)igazgatásról szóló törvény magyar nyelvű fordításának bírálata. *Létünk* 6: 1133–1151.
- Mikes Melánia – Mikes Teréz 1981. Nyelvhasználati eltérések a telepi középiskolások beszédében. *Oktatás és Nevelés* 41: 41.

- Nyilas Mihály – Lovasi Latincsy Zsolt – Potrebić Vesna 2020. Jogszabályok magyarul a tírói korszakban. In: Várady Tibor (szerk.) *Délvidéki (vajdasági) magyar jogászok*. Újvidék: Vajdasági Magyar Jogász Egylet. 327–356.
- Savić, Svenka – Konstantinović Vilić, Slobodanka – Petrušić, Nevená 2006. Jezik zakona – karakteristike i rodna perspektiva. In: *Pravo i jezik: zbornik referata sa naučnog skupa održanog 4. maja 2006*. Kragujevac: Pravni fakultet. 55–63.
- Savić, Svenka – Stevanović, Marjana 2019. *Vodič za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi u Srbiji*. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
- Szalma József 1981. A jogszabályok kifejezési technikája. *Létünk* 2: 358–370.
- Tamás Dóra Mária 2019. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest: OFFI Zrt.
- Várady Tibor 2020. Magyar nyelvű egyetemi oktatás az újvidéki Jogi Karon. Egy kísérlet 50 év távlatából. *Korunk* 2020/3: 41–48.
- Végh Enikő 1983. Az öngazgatási általános aktusok terminológiája. *Létünk* 3: 635–646.

Jogszabályok

- A jogszabályalkotás egységes módszertani szabályai [Jedinstvena metodološka pravila za izradu propisa] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 21/2010. szám).
- A Kormány ügyrendje [Poslovnik Vlade] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 61/2006. – egységes szerkezetbe foglalt szöveg, 69/2008., 88/2009., 33/2010., 69/2010., 20/2011., 37/2011., 30/2013., 76/2014. és 8/2019. szám – másik rendelet)
- A Szerb Köztársaság Alkotmánya [Ustav Republike Srbije] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 98/2006. szám)
- A törvénytől alacsonyabb rangú jogszabályok jogalkotási módszertana [Metodologija za izradu podzakonskih propisa] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 75/2010. és 81/2010. szám – helyesbítés).
- Határozat a jogalkotásról [Odluka o pravnom normiranju] (*Vajdaság Autonóm Tartomány Hivatalos Lapja*, 5/2008. szám)
- Szabályzat az állandó bírósági fordítókról [Pravilnik o stalnim sudskim tumačima] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 35/2010., 80/2016. és 7/2017. szám)
- Törvény a hivatalos nyelv- és íráshasználatról [Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisama] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 45/91., 53/93., 67/93., 48/94., 101/2005. – másik törvény, 30/2010., 47/2018. és 48/2018. szám – helyesbítés)
- Törvény a minisztériumokról [Zakon o ministarstvima] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 128/2020. szakasz)
- Törvény a nemi egyenjogúságról [Zakon o rodnoj ravnopravnosti] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 52/2021. szám)
- Törvény a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól [Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 72/2009., 20/2014. – AB-határozat, 55/2014. és 47/2018. szám)
- Törvény a Népképviselőházzal [Zakon o Narodnoj skupštini] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 9/2010. szám) 8. szakasz 2. bekezdése; A Népképviselőház Ügyrendje [Poslov-

nik Narodne skupštine] (*Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 20/2012. szám – egységes szerkezetbe foglalt szöveg)

Egyéb források

- „Državi ne treba zakon o ćirilici: U Sekretarijatu za zakonodavstvo kažu da je za zaštitu pisma dovoljna strategija razvoja kulture”, *Novosti*, 2021. április 3., <https://www.novosti.rs/vesti/drustvo/982478/drzavi-treba-zakon-cirilici-sekretarijatu-zakonodavstvo-kažu-zastitu-pisma-dovoljna-strategija-razvoja-kulture> (utolsó letöltés: 2021. 06. 10.).
- A bírósági fordítók nyilvántartása Vajdaság AT területén 2021. 06. 1-jei adat szerint, Покрајински секретаријат за образовање, прописе, управу и националне мањине – националне заједнице (vojvodina.gov.rs) (utolsó letöltés: 2021. 06. 01.).
- A Magyar Nyelvi Központ honlapja. <http://ujvidekimagyartanszek.ff.uns.ac.rs/index.php/magyar-nyelv-es-irodalom-tanszak/magyar-nyelvi-koezpont> (utolsó letöltés: 2021. 06. 29.).
- „A matek kisérettségi teszt hibája miatt senkinek sem csorbulhat az eredménye,” *Pannon RTV Online*, 2021. június 28., <https://pannonrtv.com/rovatok/tarsadalom/matek-kise-rettetsegi-teszt-hibaja-miatt-senkinek-sem-csorbulhat-az-eredmenye> (utolsó letöltés: 2021. 06. 28.).
- A Szerb Köztársaság kultúrafejlesztési stratégiája 2020–2029 [Strategija razvoja kulture Republike Srbije od 2020. do 2029. godine], <https://www.kultura.gov.rs/extfile/sr/3993/strategija-razvoja-kulture-od-2020--do-2029-godine.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 06. 10.).
- A Szerb Nyelv Szabványosítási Bizottságának határozata [Odbor za standardizaciju srpskog jezika], *Nasilje nad srpskim jezikom*, 2021. május 31. <https://www.isj.sanu.ac.rs/2021/06/02/odluka-od-bora-od-31-5-2021-godine/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 10.).
- A Szerb Nyelvi Intézet hivatalos honlapja. Институт за српски језик САНУ (sanu.ac.rs) (utolsó letöltés: 2021. 06. 24.).
- A Vajdaság Autonóm Tartomány területén hivatalos használatban lévő nyelvek és írásmódok táblázatos kimutatása. Službena upotreba jezika i pisama (vojvodina.gov.rs) (utolsó letöltés: 2021. 06. 24.).
- Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék alapképzési tanterve a 2015. évi akkreditáció szerint. Magyar Nyelv és Irodalom Tanszak – Magyar Tanszék alapstúdium tanterv 2015. évi akkreditáció szerint (uns.ac.rs) (utolsó letöltés: 2021. 06. 29.).
- Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék mesterképzési tanterve a 2015. évi akkreditáció szerint. Magyar Nyelv és Irodalom Tanszak – Magyar Tanszék mesterstúdium tanterv 2015. évi akkreditáció szerint (uns.ac.rs) (utolsó letöltés: 2021. 06. 29.).
- Szerb Nyelv Szabványosítási Bizottságának hivatalos honlapja. Одбор за стандардизацију српског језика – Очување и неговање српског језика (ossj.rs) (utolsó letöltés: 2021. 06. 29.).